

Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje

Ataskaitos santrauka

2005

Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra

Šią ataskaitą parengė ir išleido Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra.

Šio dokumento ištraukomis galima naudotis, nurodžius tikslų šaltinį.

Visi tyrime dalyvaujančių šalių originalūs pranešimai, literatūros apžvalginiai straipsniai bei mainų programos dalyvių pranešimai yra Europos specialiojo ugdymo agentūros elektroninės svetainės www.european-agency.org puslapyje apie inkluzinį ugdymą ir veiklą klasėje.

Kad informacija būtų prieinama visiems, ši projekto veiklos ataskaita yra išversta į šešiolika kalbų ir pateikta elektroniniu formatu svetainėje www.european-agency.org.

Ši ataskaita parengta bendradarbiaujant šalių ekspertams ir Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros šalių koordinatoriams, dalyvavusiems projekte "Inkluzinis ugdymas ir veikla vidurinės mokyklos klasėje". Visų dalyvių kontaktiniai duomenys pateikti elektroninės svetainės www.european-agency.org puslapyje apie inkluzinį ugdymą ir veiklą klasėje.

Parengė: Cor J.W. Meijer

ISBN: 87-91500-37-0

2005

Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūra

Secretariat:
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
Fax: +45 64 41 23 03
secretariat@european-agency.org

Brussels Office:
3, Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels
Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
Fax: +32 2 280 17 88
brussels.office@european-agency.org

Interneto svetainė: www.european-agency.org

TURINYS

SANTRAUKA	4
1 ĮVADAS	7
2 STRUKTŪRA, TIKSLAI IR METODAI	11
Struktūra.....	11
Tikslai	12
Metodai	12
3 EFEKTYVI VEIKLA KLASĖJE	15
(i) Mokymas bendradarbiaujant	15
(ii) Mokymasis bendradarbiaujant	17
(iii) Problemų sprendimas drauge	18
(iv) Heterogeninis grupavimas.....	19
(v) Efektyvus mokymas	21
(vi) Namų aplinkos sistema.....	22
(vii) Alternatyvios mokymosi strategijos	24
4 SĄLYGOS INKLIUZINIAM UGDYMIUI	27
Mokytojai	27
Mokykla	28
Išorinės sąlygos.....	30
5 IŠVADOS	32
LITERATŪROS SĄRAŠAS	34

SANTRAUKA

Projektas **Inkliuzinis ugdymas ir veikla klasėje vidurinėje mokykloje** – yra tęsinys vykdyto analogiško projekto, skirto pradinio ugdymo pakopai. Tyrimo struktūra, tikslai bei metodai išlieka tie patys. Remiantis tarptautiniais literatūros apžvalgos straipsniais, keturiolikoje Europos šalių atliktais socialiniais tyrimais, ekspertų vizitais penkiose šalyse bei įvairiomis ekspertų ir Europos Agentūros šalių koordinatorių diskusijomis buvo išskirta nemažai veiksnių, lemiančių inkliuzinių klasių plėtrą vidurinėse mokyklose. Šie duomenys gali būti traktuojami kaip inkliuzinio ugdymo vystymo strategijos. Kai kurias iš šių strategijų dar išsamiau apibūdina įvairiose šalyse vykdytų socialinių tyrimų pranešimai bei mainų programos dalyvių pranešimai.

Tyrimo apie pradinį ugdymą išvadose teigiama, kad **tai, kas tinka mokiniams, turintiems specialiuosius ugdymo poreikius (SUP), tinka ir visiems mokiniams.**

***Socialinis tyrimas, Jungtinė Karalystė:** Mokykla buvo pripažinta ypač sėkmingai dirbančia: pasiekiami aukšti rezultatai GCSE egzaminuose (valstybiniai 16+ egzaminai), puikūs visų dalykų mokytojai (...), suteiktos galimybės mokytis psichiškai neįgaliems arba turintiems didelių mokymosi sunkumų vaikams (...). Tai dar vienas įrodymas, kad inkliuzinės mokyklos yra efektyvios ir patenkina visų mokinių poreikius.*

Tyrimo objektas – vidurinės mokyklos mokiniai, t.y. 11-14 metų moksleiviai. Ankstesniajame projekte buvo tiriami pradinės mokyklos 7-11 metų amžiaus moksleiviai.

Tyrimo duomenys išskiria septynias efektyvių inkliuzinio ugdymo faktorių grupes:

Mokymas bendradarbiaujant

Mokytojams reikia palaikymo ir bendradarbiavimo su kitais mokyklos mokytojais bei švietimo srities profesionalais.

Mokymasis bendradarbiaujant

Pažintinio bei socialinio-emocinio aspektų atžvilgiu labai efektyvios draugų (to paties amžiaus vaikų) konsultacijos. Vienas kitam padedantys mokiniai, o ypač jei jie yra grupuojami lanksčia ir gerai apgalvota sistema, daug laimi mokydami kartu.

Problemų sprendimas drauge

Mokytojams, kuriems sunku į pamokinę veiklą įtraukti mokinius, turinčius elgesio problemų, efektyvi priemonė įtampos ir triukšmo pamokų metu sumažinimui būtų sistemingas nepageidaujamo elgesio problemų sprendimas. Su visais mokiniais aptartos aiškios klasės taisyklės ir tam tikri paskatinimai yra išties efektyvūs.

Heterogeninis grupavimas

Heterogeninis mokinių grupavimas ir diferencijuotas požiūris į ugdymą yra būtini ir efektyvūs esant mokinių įvairovei klasėje.

Efektyvus mokymas

Anksčiau minėti faktoriai turėtų apimti visą mokymo procesą, kuriame ugdymas yra paremtas vertinimu, įvertinimu bei dideliais lūkesčiais. Visų mokinių, tarp jų ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP), mokymosi rezultatai gerėja, kai jų darbas yra sistemingai kontroliuojamas, vertinamas, planuojamas ir įvertinamas. Mokymosi programa gali būti pritaikyta individualiems poreikiams, papildoma pagalba suteikiama pagal Individualaus ugdymo planą (IUP). IUP turėtų būti vykdomas įprastos mokymo programos ribose.

Namų aplinkos sistema

Kai kuriose mokyklose mokymo programos vykdymo organizavimas yra iš esmės pakeistas: mokiniai mokosi vienoje erdvėje, suskirstytoje į dvi ar tris klases, ir joje vyksta beveik visas ugdymo procesas. Tokioje namų aplinkos sistemoje už ugdymą yra atsakinga grupė mokytojų.

Alternatyvūs mokymo būdai

Pastaraisiais metais yra sukurta keletas inkluzinio ugdymo modelių, kurie pabrėžia mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, *mokymosi strategijų svarbą*. Šių modelių (programų) tikslas – išmokyti moksleivius mokytis ir spręsti ugdymo procese išylančias problemas. Be to, yra teigiama, jog atsakomybės už mokymosi rezultatus suteikimas moksleiviams yra dar vienas svarbus faktorius, lemiantis inkluzinio ugdymo sėkmę vidurinėse mokyklose.

1 ĮVADAS

Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas vidurinėje mokykloje yra sudėtinga tema. Įvairūs pranešimai (žr. Europos agentūros tyrimus apie specialųjį ugdymą Europoje, pvz.:1998, 2003 m.) teigia, kad inkliuzinis ugdymas dažniausiai sėkmingai vykdomas pradinėje mokykloje, tačiau vidurinėje mokykloje kelia problemų. Mokymosi dalykų padaugėjimas bei skirtingos mokymo organizavimo strategijos sukelia rimtų sunkumų moksleivių integracijai vidurinėje mokykloje. Taip atsitinka dar ir dėl to, kad atotrūkis tarp SUP turinčių vaikų ir jų bendraamžių su amžiumi didėja – juolab, kad daugelyje šalių vidurinio mokymo lygyje dažnai taikomas diferencijuoto mokymo modelis, kai mokiniai yra grupuojami (suskirstomi į klases) pagal jų pasiekimų lygį.

Literatūros apžvalga, Švedija: *Mokykloje vyresni moksleiviai susiduria su gerokai daugiau kliūčių nei jaunesni (...). Problemos dažniausiai susijusios su ugdymo organizavimu ir mokykline veikla, o ne su mokinių diagnozėmis ar mobilumu.*

Literatūros apžvalga, Šveicarija: *Perėjimas iš integralaus mokymo pradiniame mokymosi etape į gana segreguotą mokymą vidurinėje mokykloje dažnai tampa lemiamu veiksnium mokiniams renkantys savo profesiją ateityje. Perėjimas iš integruoto mokymo formos į vidurinį mokymą, kai mokiniai išskirstomi į klases pagal savo pasiekimus, palieka žymę visam likusiam mokytis mokykloje laikui. Juolab, kad mokiniai su SUP negali lengvai atsiriboti nuo pradinėje mokykloje įprasto mokymo organizavimo ir šį savo įgūdžių "bagažą" atsineša į griežtai segreguotą formą organizuotą mokymo etapą.*

Kita sudėtinga problema, ypač aktuali vidurinio ugdymo programoje, yra per didelis dėmesys *mokymosi rezultatams*. Spaudimas siekti aukštų mokymosi rezultatų taip pat gali būti įžvelgiamas kaip mokinių nukreipimo į specialiąsias mokyklas ar klases priežastis.

Literatūros apžvalga, Ispanija: Faktas, kad vidurinis mokymas yra dažnai hiperbolizuotai apibūdinamas kaip mokymo programos organizavimas vienodų gabumų vaikų grupei, dar labiau apsunkina adaptavimosi procesą skirtingus gabumus turintiems vaikams.

Žinoma, nenuostabu, kad visuomenė dažnai reikalauja, jog daugiau dėmesio būtų skiriama investicijų į mokslą atsipirkimui. Dėl to ugdyme atsiranda terminas “rinkos mąstymas” ir tėvai pradeda elgtis kaip “klientai”. Mokyklos yra priverstos atsakyti už mokinių rezultatus ir vis labiau įsigali tendencija spręsti apie mokyklas pagal jų mokymo rezultatus. Reikia pabrėžti, kad toks pokytis tampa ypač pavojingu silpniems mokiniams. Kitaip tariant, mokyklos noras siekti aukštesnių rezultatų bei noras integruoti mokinius SUP turinčius mokinius yra tarpusavyje nesuderinami. Ir vis dėlto tyrimas įrodė, kad galimas ir kitoks mokymo organizavimo būdas:

Socialiniai tyrimai, Jungtinė Karalystė: Mokyklos direktorius pakomentavo, kaip keitėsi mokykla nuo to laiko, kai buvo pradėtas vykdyti inkliuzinis ugdymas. Keitėsi specialiojo ugdymo reikalavimai, kuriuos mokykla pajėgė įgyvendinti, taip pat keitėsi ir požiūris į bendruosius mokymosi pasiekimus. Iki tyrimo likus 10 mėnesių, mokyklą aplankė Ugdymo standartų tarnybos, vykdančios valstybinę mokyklų kontrolės programą visose Anglijos mokyklose, inspektoriai. Ataskaita buvo ypač palanki, ir mokykla buvo gerai įvertinta. Ugdymo standartų tarnybos ataskaitoje konstatuojama: “Mokykla pelnytai didžiuojasi savo inkliuziniu ir daugiakultūriniu etosu. Čia pasiekiami aukšti mokymosi standartai ir puoselėjama tarpusavio globos atmosfera. Santykiai tarp mokyklos vadovybės, darbuotojų bei mokinių yra labai geri, mokykla vadovaujasi lojalumo ir vienybės principu. Tai įrodo, kad išleistos lėšos atsiperka su kaupu”.

Ankstesni Europos agentūros tyrimai rodo, jog dauguma šalių pritaria, kad inkliuzinis ugdymas viduriniajame mokymo etape

---

yra labai aktuali tema. Nepakankama mokytojų kvalifikacija ir jų ne visai teigiamas požiūris yra labai svarbios problemos. Būtent mokytojų požiūris yra vienas iš lemtingiausių veiksnių įgyvendinant inkluzinį ugdymą, o požiūris dažniausiai priklauso nuo mokytojų patirties (ypač dirbant su SUP turinčiais mokiniais), kvalifikacijos, jiems suteikiamos paramos ir kitų sąlygų, pvz. klasės dydžio ir darbo krūvio.

Literatūros apžvalga, Austrija: (...) buvo aiškiai nustatyta, jog teigiamas mokytojų bei mokyklos bendruomenės požiūris į inkluzinį mokymą yra itin svarbi varomoji jėga sėkmingam inkluziniam ugdymui, nepaisant to, koks mokymo modelis pasirinktas. Tokie mokyklų skatinami inovatoriški impulsai netgi gali įveikti kai kuriuos trūkumus (pvz.: nepakankamas valandų skaičius, skirtas monitoringui, prastai įrengtos klasės, per didelis mokytojų skaičius grupelėje ir kt).

Vidurinio mokymo pakopoje mokytojai vis dėlto yra mažiau linkę integruoti į savo klases moksleivius su SUP. Darbas su tokiais vaikais iš tiesų reikalauja pasiaukojimo bei jautrumo, mokytojai privalo atsižvelgti į mokinių poreikius.

Socialiniai tyrimai, Olandija: (Apie 12 metų berniuką, turintį Asperger sindromą). Kartą viena iš berniuko mokytojų nusprendė, jog jis neatliks visų namų darbų užduočių. Pasiteiravusi berniuko ji sužinojo, kad šis neužbaigė namų darbų užduoties, nes taupė vietą savo sąsiuvinyje, o viso namų darbo vienoje sąsiuvinio eilutėje sutalpinti negalėjo. Į kitas eilutes vaikas atsisakė rašyti manydamas, kad jos bus reikalingos kitiems mokymosi dalykams. Taip pat pamokų metu jis neištaisydavo visų savo klaidų, nes, anot jo, sąsiuvinyje tam neužteko vietos. Mokytoja pasiūlė pamokos medžiagą rašyti dešinėje sąsiuvinio pusėje, o pastabas apie klaidas pasižymėti kairėje. Kadangi toks sprendimas sąsiuvinyje nesukeltų netvarkos, mokinys sutiko ir problema buvo išspręsta. Berniukui tai buvo labai svarbu.

Šiame tyrime bus aptariamoms šios bei kitos su inkliuziniu ugdymu vidurinėje mokykloje susijusios problemos. Susidomėjęs dokumentais, kuriais remiantis buvo parengta ši ataskaita, gali juos rasti Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros elektroninės svetainės www.european-agency.org puslapyje apie inkliuzinį ugdymą ir veiklą klasėje:

1. Tarptautinė literatūros apžvalga apie veiklą klasėje: *Inkliuzinis ugdymas ir efektyvi veikla klasėje vidurinėje mokykloje.*
2. Penkiose šalyse vykdytos mainų programos dalyvių pranešimai.
3. Keturiolikoje šalių atliktų socialinių tyrimų pranešimai.

Šioje svetainėje taip pat yra visa informacija apie projektą, vykdytą pradinėje mokykloje.

2 STRUKTŪRA, TIKSLAI IR METODAI

Struktūra

Bendroji projekto vidurinėje mokykloje struktūra buvo panaši į pradinėje mokykloje atlikto projekto struktūrą. Tyrimo dėmesio centre buvo efektyvi veikla klasėje, taikant inkliuzinį ugdymą. Buvo manoma, jog inkliuzinis ugdymas priklauso nuo mokytojų veiklos klasėje. Tačiau mokytojų veikla klasėje priklauso nuo mokytojų kvalifikacijos, patirties, įsitikinimų ir požiūrio, taip pat nuo situacijos klasėje, mokykloje ir kitų išorinių veiksnių (vietinės ir regioninės paramos, veiklos krypties, finansavimo ir k.t.).

***Literatūros apžvalga, Ispanija:** Akivaizdu, jog mokinių mokymosi problemos atsiranda ne vien dėl mokymosi sunkumų, bet ir dėl mokymo organizavimo būdų mokyklose. Tai turi didelės įtakos ugdymo procesui klasėse (pvz., atsiranda mokymosi problemų).*

***Literatūros apžvalga, Jungtinė Karalystė:** Nors įvairiose šalyse atlikti socialiniai tyrimai parodė, kad inkliuzinis ugdymas, tikėtini rezultatai ir pats procesas gali būti traktuojami įvairiai, tačiau bet kuriuo atveju inkliuzinis ugdymas reikalauja mokyklos reformos, termino “atsiliekančių vaikų mokymas” atsisakymo bei mokymo/si programos patobulinimo turinio ir jo pateikimo atžvilgiu.*

Palyginus su ankstesniu tyrimu, kurio dėmesio centre buvo pradinis ugdymo lygis, vidurinėje mokykloje šis išbandymas yra žymiai sunkesnis, kadangi daugelio šalių mokymo/si programa yra orientuota į atskirus mokymo/si dalykus ir dėl to mokiniai turi nuolat migruoti iš vienos klasės į kitą.

***Literatūros apžvalga, Austrija:** Klasės suskirstymas reiškia klasės, kaip vieneto, suskaidymą, nes vaikai yra atskiriami nuo savo pagrindinės grupės ir migruoja iš vienos klasės į kitą, prisijungdami prie paralelinių klasių mokinių. Daugeliu atvejų paaiškėjo, kad tai yra labai*

nepalanku mokinių su SUP integracijai, kadangi nėra užtikrinamas socialinis tęstinumas.

Vidurinis mokymas daugelyje šalių dažniausiai yra organizuotas taip, jog mokiniams, turintiems SUP, mokymasis tampa sunkiu išbandymu. Todėl ypač svarbu išskirti keletą strategijų, kurių ėmėsi mokyklos, mėginusios įveikti šią problemą.

Mokytojai ir mokyklos organizuoja inkliuzinį ugdymą klasėse įvairiomis formomis. Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo aprašyti tuos įvairius inkliuzinio ugdymo būdus ir pateikti apie tai daugiau informacijos.

Tikslui pasiekti tyrime buvo iškelta eilė klausimų. Pagrindinis klausimas: *kaip klasėje dirbti su skirtingais vaikais?* Greta buvo apsvaistytas ir kitas pirminės svarbos klausimas: *kokių sąlygų reikia klasėje dirbant su skirtingais vaikais?*

Tyrimo dėmesio centre buvo mokytojų darbas. Tačiau paaiškėjo, jog mokytojai dažniausiai mokosi ir įgyja praktikos iš greta esančių jiems svarbių ir įtakingų žmonių: mokyklos direktoriaus, kolegų mokytojų ir kitų ugdymo specialistų, dirbančių toje mokykloje ar kitur. Visi šie specialistai ir tapo pagrindiniu tiriamuoju šio projekto objektu.

Tikslai

Pagrindinis tyrimo uždavinys buvo supažindinti mokytojus su galimomis darbo su skirtingais vaikais klasėje bei mokykloje strategijomis ir informuoti juos apie būtinas sąlygas šioms strategijoms įgyvendinti. Projektas turėjo atsakyti į pagrindinius klausimus apie inkliuzinį ugdymą. Teigiama, jog pirmiausia reikia suprasti, *kas* yra efektyvu inkliuzinėje aplinkoje. Antra, reikia gilesnio supratimo, *kaip* vyksta inkliuzinis ugdymas. Trečia, labai svarbu žinoti, *kodėl* toks ugdymas vyksta (kas jį sąlygoja).

Metodai

Buvo imtasi įvairios veiklos, kuri padėtų atsakyti į iškilusius klausimus. Pirmasis tyrimo žingsnis buvo literatūra paremti apžvalginiai skirtingų inkliuzinio ugdymo modelių ir sąlygų, būtinų tiems modeliams įgyvendinti, aprašymai. Metodai ir

literatūros apžvalgos duomenys yra pateikti leidinyje “*Inkliuzinis ugdymas ir efektyvi veikla klasėje vidurinėje mokykloje*”, kuris yra išleistas kaip elektroninė knyga (Middelfart, 2004: www.european-agency.org). Literatūros apžvalgos duomenys buvo reikalingi tam, kad atskleistų, kas yra efektyvu inkliuzinėje aplinkoje.

Antroji tyrimo stadija – skirtingose šalyse atlikti socialiniai tyrimai – sprendė klausimus, *kaip inkliuzinis ugdymas vyksta ir ko reikia, kad jis vyktų*. Europos agentūros narės išstudijavo savo šalyse vykusius gero/pavyzdinio ugdymo pavyzdžius. Jų buvo paprašyta sutelkti dėmesį į veiklą klasėje ir pateikti ugdymo programos charakteristiką. Be to, buvo kreipiamas dėmesys ir į vyraujančią kontekstą bei sąlygas; ypač tas sąlygas bei konteksto kaitą, kurie buvo būtini įdiegiant ir toliau vystant šią programą. Tokios sąlygos ir konteksto kaita yra svarbūs keliais lygmenimis: mokytojo (įgūdžiai, žinios, požiūris ir motyvacija); klasės; mokyklos ir mokyklos komandos; paramos tarnybų; finansavimo; veiklos krypties ir t.t.

Galiausiai ekspertų mainų programoje buvo išanalizuoti ir įvertinti principai, atskleidžiantys svarbiausius efektyvaus inkliuzinio ugdymo veiklos ypatumus. Apsilankymas skirtingose vietose, kur buvo praktikuojamas inkliuzinis ugdymas, bei diskusijos su ekspertais leido kokybiškiau ir plačiau suprasti, kaip ir kodėl inkliuzinis ugdymas gali būti organizuojamas arba neorganizuojamas. Ekspertų mainų programos dalyviai apsilankė Liuksemburge, Ispanijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje). Ekspertų mainai vyko 2003-ųjų metų vasarą.

Šiame pranešime pateikti duomenys remiasi įvairiais informacijos šaltiniais: pirmiausia literatūros apžvalginių straipsnių išvadamis (vietinių bei tarptautinių). Antra, socialinių tyrimų, atliktų keturiolikoje šalių, aprašymais. Ir galiausiai - ekspertų mainų veiklos rezultatais. Taigi, veikla klasėje buvo tyrinėta holistiniu požiūriu, remiantis tyrimais bei informacija apie kasdienę veiklą klasėje.

Kitame skyriuje pateikiama bendra informacija apie veiklos klasėje inkliuzinėse vidurinėse mokyklose ypatumus.

Inkliuziniam ugdymui būtinos sąlygos yra išvardintos paskutiniajame skyriuje.

3 EFEKTYVI VEIKLA KLASĖJE

Darbas su skirtingais mokiniais tampa vienu iš didžiausių iššūkių Europos mokyklose ir jų klasėse. Inkluzinis ugdymas gali būti organizuojamas keliais būdais ir skirtingais lygiais, bet iš esmės daugiausia darbo tenka mokytojų komandai, kuri turi reaguoti į augančius mokinių poreikius mokykloje bei klasėje ir pritaikyti arba paruošti mokymo programą taip, kad ji atitiktų visų mokinių – turinčių ir neturinčių SUP - poreikius.

***Literatūros apžvalga, Ispanija:** Taigi, jeigu mokyklos nusprendžia skirti daugiau dėmesio heterogeninėms moksleivių ypatybėms, turi būti apgalvoti mokymo organizavimo ir veiklos aspektai, mokytojų darbas turi būti suderintas bei paremtas bendradarbiavimu su visa ugdymo bendruomene, turi būti remiamasi įvairiais šaltiniais ir ugdymo praktika.*

Tyrimo eigoje buvo išskirtos septynios efektyvių inkluzinio ugdymo veiksmų grupės. Natūralu, jog kai kurios iš jų jau buvo minimos mūsų tyrime apie pradinį ugdymą: Mokymas bendradarbiaujant, Mokymasis bendradarbiaujant, Problemų sprendimas drauge, Heterogeninis mokinių grupavimas, Efektyvūs mokymo būdai. Vidurinėje mokykloje ypač aktualūs dar du veiksniai: Namų aplinkos sistema ir Alternatyvios mokymosi strategijos.

Žemiau yra pateikti visi septyni veiksniai. Kiekvienas iš jų yra apibūdintas plačiau ir iliustruotas citatomis iš šalių tarpusavio mainų vizitų pranešimų, skirtingų šalių socialinių tyrimų bei literatūros apžvalgos.

(i) Mokymas bendradarbiaujant

Mokytojams svarbu bendradarbiauti ir gauti praktinės bei lanksčios paramos iš kolegų. Kartais mokiniams su SUP reikia pagalbos, kurios mokytojas negali suteikti kasdienių pamokų metu. Tokiu atveju į pagalbą gali ateiti kiti mokytojai ir padedantis personalas, sunkias

situacijas įveikdami lankstumu, kokybišku planavimu, bendradarbiavimu ir komandiniu darbu.

Tyrimas rodo, jog inkluzinis ugdymas yra stiprinamas keletu veiksmų pagalba, kurie bendrai gali būti vadinami mokymu bendradarbiaujant. Mokymas bendradarbiaujant apima įvairiausio pobūdžio bendradarbiavimo formas tarp klasės mokytojo ir mokytojo padėjėjo, kolegų mokytojų ir kitų srities profesionalų. Vienas iš mokymo bendradarbiaujant bruožų yra tas, jog mokiniai su SUP yra neatskiriami nuo klasės. Parama jiems suteikiama klasėje. Tai sukelia priklausymo klasei jausmą, skatina savigarbą, kas ypač palengvina mokymąsi.

Antrasis mokymo bendradarbiaujant bruožas yra tas, jog toks mokymo organizavimas tampa mokytojų atsiskyrimo problemos sprendimu. Mokytojai vienas iš kito gali pasimokyti ir pasidalinti patirtimi. Dėl to bendradarbiavimas yra efektyvus ne tik pažintiniam bei emociniam mokinių su SUP vystymuisi, bet ir mokytojų poreikių patenkinimui. Šalių socialiniuose tyrimuose dažnai minima, jog mokytojai labai noriai mokosi iš kolegų, sužino apie naujus metodus.

Socialiniai tyrimai, Airija: Mokykloje veikia Mokyklos paramos taryba, kurios nariai yra mokyklos direktorius, direktoriaus pavaduotojas, mokytojai instruktoriai, mokytojai asistentai, užklasinės veiklos organizatoriai ir mokytojai, atsakingi už ryšių tarp namų(tėvų)/mokyklos/bendruomenės palaikymą. Ši taryba renkasi kiekvieną savaitę ir aptaria moksleivių, turinčių elgesio ar mokymosi sunkumų, poreikius bei planuoja, kaip tuos poreikius patenkinti.

Socialiniai tyrimai, Austrija: Darbas grupėje reikalauja ypač didelės bendravimo ir konfliktų sprendimo kompetencijos skiriant užduotis bei konsultuojant jas atliekančius. Ši darbo dalis užima ypač daug laiko. Poreikis glaudžiau dirbti išvien nei dirba "įprasti vidurinės mokyklos mokytojai" buvo esminis motyvacinis faktorius imantis šios užduoties. Darbas drauge ir dalijimasis patirtimi ypač praturtina.

***Ekspertų mainai, Liuksemburgas:** Mokytojai surašydavo savo pastebėjimus į sąsiuvinį, kuris buvo prieinamas kiekvienam mokytojui, vedančiam pamokas toje klasėje. Tai tarsi vidinis bendravimas tarp mokytojų, besidalinančių informacija apie moksleivių elgesio ir mokymosi sunkumus.*

(ii) Mokymasis bendradarbiaujant

Mokiniai, kurie vienas kitam padeda, ypač jei mokinių grupavimas yra lankstus ir gerai apgalvotas, daug laimi mokydami kartu.

Tyrimas parodė, kad pagalba bendraamžiams arba mokymasis bendradarbiaujant yra efektyvus veiksnys moksleivio mokymuisi bei pažintiniam ir socialiniam-emociniam vystymuisi. Be to, nėra jokių požymių, kad gabesni moksleiviai tokiose situacijose nukentėtų dėl sunkesnių užduočių ar galimybių trūkumo.

Ugdymo metodai, kai mokiniai dirba kartu, įvardijami įvairiais terminais: bendraamžių mokymas, mokymasis bendradarbiaujant ar bendraamžių instruktavimas. Taikant šiuos metodus, mokytojas suformuoja heterogenines poras (kartais - 3 moksleivių grupes), kurios pasidalija moksleivio ir jam padedančio mokytojo vaidmenimis (trečiasis tampa stebėtoju). Vėliau apsikeičiama vaidmenimis: mažiau gabiems moksleiviams taip pat tenka tapti mokytojais.

Šis metodas ypač efektyvus keliant moksleivių pasitikėjimą savimi. Tuo pačiu metu jis skatina socialinį bendraamžių bendravimą. Mokymasis bendradarbiaujant yra naudingas visiems moksleiviams: mokiniams, kuris padeda savo draugui, geriau ir ilgiau išlaiko atmintyje informaciją, o jo draugo poreikiai yra lengviau patenkinami, kai medžiagą paaiškina bendraamžis, kurio supratimas yra tik šiek tiek geresnis nei jo paties.

Tyrimas parodė, kad mokymosi bendradarbiaujant metodai ne tik duoda teigiamų rezultatų, bet ir yra palyginti lengvai realizuojami.

Ekspertų mainai, Švedija: Mes stebėjome, kaip moksleiviai tarpusavyje aiškinosi užduotis ne tik pamokų metu, bet ir per pertraukas. Bendradarbiavimas su mokyklos draugais, turinčiais specialiųjų poreikių, natūraliai ugdo empatiją. Būdami kartu, klausydamiesi vienas kito nuomonių, mokiniai įsijaučia vieni į kitus.

Tarptautinė literatūros apžvalga: Vaikų mokytojavimo veikla buvo suplanuota du kartus per savaitę po penkiolika minučių. Mokytojų buvo paprašyta suformuoti grupes po tris skirtingo mokymosi lygio moksleivius. Veiklos metu moksleiviai atlikdavo konsultanto, mokinio ir stebėtojo vaidmenis. Konsultantas parinkdavo klausimą ar užduotį, kurią mokinys turėdavo atlikti. Stebėtojas sustiprindavo socialinį šio proceso aspektą. Mokytojas atlikdavo padėjėjo darbą.

(iii) Problemų sprendimas drauge

Problemų sprendimas drauge - tai sistemingas nepageidaujamo elgesio klasėje nagrinėjimas. Drauge su mokiniais yra sukuriamos aiškios klasės taisyklės ir atitinkami paskatinimai ar nuobaudos už tam tikrą elgesį.

Socialinių tyrimų pranešimų išvadose bei tarptautinės literatūros apžvalginuose straipsniuose teigiama, jog problemų sprendimo drauge metodų panaudojimas sumažina įtampą bei trukdžius pamokose.

Reikia pabrėžti, kad efektyvių klasės taisyklių kūrimas yra aptariamas su visa klase ir kad tos taisyklės yra aiškiai matomoje vietoje klasėje. Kai kuriuose socialiniuose tyrimuose tokios klasės taisyklės buvo įrašomos į sutartis, kurias reikėjo pasirašyti moksleiviams. Yra keletas būdų tokioms taisyklėms sukurti, tačiau socialiniai tyrimai pabrėžia, jog ypač svarbu mokslo metų pradžioje tuo tikslu surengti susirinkimą. Taip pat

---

svarbu, kad klasės taisyklės, paskatinimai bei nuobaudos už elgesį būtų aptartos su tėvais.

Ekspertų mainai, Liuksemburgas: Klasės sutarties sudarymas: mokiniai ir mokytojai aptaria ir sutaria dėl dešimties taisyklių. Tai reiškia, jog kiekvienas turi taisyklių laikytis ir elgtis pagal jas. Šio metodo tikslas – situacijų bei problemų sprendimas drauge.

Ekspertų mainai, Jungtinė Karalystė: Buvo pasirinkta lygių galimybių politika ir klasėje ant sienų buvo iškabintos taisyklės. Taip pat buvo nustatytos elgesio normos ir prarastos pamokomosios pamokos joms įtvirtinti. Mokykloje buvo organizuojami susirinkimai, kuriuose buvo pateikiami atsiliepimai apie mokinių elgesį. Buvo kreiptasi į tėvus, kad jie taip pat paremtų savo vaikų motyvaciją laikytis elgesio normų. Jie turėjo pasirašyti sutartį, patvirtinančią šį įsipareigojimą. Tokios sutartys su tėvais ir mokiniais buvo pasirašomos kiekvienais metais.

Socialiniai tyrimai, Vokietija: Savaitės pabaigoje vyksta vadinamieji “penktadieniniai susibėgimai” arba klasės susirinkimai. Čia aptariami savaitės įvykiai, diskutuojama, kartu sprendžiamos problemos. Mokytojai ir mokiniai išreiškia kritiškų pastabų ir pasidalija džiuginančia, sėkminga savaitės patirtimi.

(iv) Heterogeninis grupavimas

Heterogeninis mokinių grupavimas - tai ugdymo aplinkos suformavimas, kai SUP turintys vaikai mokosi vienoje klasėje su kitais bendraamžiais. Skirtingų gebėjimų klasės idėjos pagrindas yra atrankos vengimas ir pagarba natūraliai skirtingų gebėjimų vaikų variacijai klasėse.

Heterogeninis grupavimas ir labiau diferencijuotas požiūris į ugdymą yra būtini ir efektyvūs dirbant klasėje su įvairiais mokiniais. Tai pabrėžia principą, kad visi mokiniai yra lygūs, o mokinių suskirstymas į vidurinių mokyklų klases pagal jų gabumus reikštų mokinių, turinčių SUP, atstūmimą. Šio organizacinio metodo pranašumai yra akivaizdūs pažintiniu, emociniu ir socialiniu požiūriu. Toks metodas padeda sumažinti didėjančią atotrūkį tarp mokinių su SUP ir jų bendraamžių. Be to, jis skatina mokinių ir mokytojų teigiamą požiūrį į mokinius su SUP.

Visose šalyse heterogeninis grupavimas buvo labai svarbus atradimas dirbant su skirtingais mokiniais klasėje. Be to, toks grupavimas yra būtina sąlyga taikant mokymosi bendradarbiaujant principą.

Ekspertų mainai, Norvegija: Mokiniai yra grupuojami daugybe būdų dėl įvairiausių priežasčių, atsižvelgiant į tai, kas vyksta mokykloje, arba į tikslus, kuriuos mokykla siekia įgyvendinti. Pirmiausia visi mokiniai pagal amžių sugrupuojami į klases, kurios yra suformuojamos po dvi vienam amžiaus tarpsniui ir kurios labai glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje. Pamokų metu mokiniai yra skirstomi į įvairių dydžių mokymosi grupes – pradedant grupavimu poromis, baigiant bendru darbu visoje klasėje.

Socialiniai tyrimai, Austrija: Trečdalis pamokų vaikams vyksta pagal individualius savaitinius planus. Tokie mokymo/si dalykai kaip biologija ar geografija yra organizuojami projektų forma, dažnai pritaikant tarpkultūrinį aspektą. Kasdien dažniausiai dirbama porose ir grupėse. Vokietijoje per matematikos ir anglų kalbos pamokas vaikai neskirstomi į tris gebėjimų lygius (kai dirbama trijuose skirtinguose kabinetuose), kaip yra įprasta kitur. Didžiąją laiko dalį jie mokosi viename kabinete, kartu analizuoja bendrą temą, kaip kiekvienas sugeba.

(v) Efektyvus mokymas

Efektyvus mokymas remiasi monitoringu (darbo stebėjimu), vertinimu ir dideliais lūkesčiais. Labai svarbu visiems mokiniams taikyti standartinę mokymo/si programą. Kita vertus, ją dažnai reikia šiek tiek pakeisti, adaptuoti ne tik mokinių, turinčių SUP, bet ir visų mokinių poreikiams. Toks mokymo organizavimas yra nustatytas dirbant su mokiniams, turinčiais SUP, ir išdėstytas Individualaus ugdymo plano (IUP) struktūroje.

Socialiniai tyrimai pabrėžia šiuos efektyvaus ugdymo aspektus: monitoringą, vertinimą, įvertinimą ir didelius lūkesčius. Tai duoda naudos visiems mokiniams, bet ypač svarbu mokiniams su SUP. Efektyvaus mokymo būdai taip pat padeda mažinti atotrūkį tarp mokinių su SUP ir jų bendraamžių. Svarbi aplinkybė, pabrėžta skirtingų šalių socialiniuose tyrimuose, yra tai, jog IUP turi tilpti į įprastos mokymo/si programos rėmus.

Socialiniai tyrimai, Ispanija: Mes naudojame įprastinę mokymo/si programą kaip pagrindą, greta įvesdami tam tikrų modifikacijų, tačiau leisdami moksleiviams kiek galima daugiau dalyvauti bendroje mokymosi veikloje, kad jie jaustųsi integruoti į mokyklos veiklą. Labai svarbu, kad mokiniai būtų visiškai integruoti jų įprastoje klasėje. Norint garantuoti integraciją, turi būti skatinamas jų dalyvavimas klasės veikloje, jie turi kartu su klasės draugais mokytis mažiausiai 3 mokymo/si dalykų, lankyti jų auklėtojo pamokas ir pasirenkamuosius dalykus.

Socialiniai tyrimai, Islandija: Nors moksleivė daugiausia laiko praleidžia dalyvaudama bendroje klasės veikloje, didelė dalis mokymo/si organizavimo klasėje vyksta individualaus mokymo/si forma. Per gimtosios kalbos, užsienio kalbų, menų bei matematikos pamokas ji dažniausiai mokosi

gaudama atskiras užduotis ar vykdydama atskirus projektus. Tiek kalbų, tiek matematikos pamokose užuotys bei darbas klasėje yra diferencijuojamas. Mokymosi medžiaga yra adaptuota ir pritaikyta jos poreikiams.

(vi) Namų aplinkos sistema

Namų aplinkos sistemoje mokymo/si programos vykdymo organizavimas keičiasi iš esmės. Beveik visas mokymas vyksta bendroje erdvėje, suskirstytoje į dvi ar tris klases. Už ugdymą namų aplinkoje yra atsakinga grupelė mokytojų.

Kaip minėta anksčiau, didėjantis mokymo/si dalykų skaičius ir tam tikra mokymo organizavimo forma vidurinėje mokykloje sukelia rimtų sunkumų mokiniams su SUP. Socialiniai tyrimai įrodė, kad yra tinkamesnių būdų šiai problemai spręsti. Namų aplinkos sistema yra vienas iš tokių modelių: mokiniai lieka toje pačioje aplinkoje, kuri suskirstoma į kelias klases ir grupelė mokytojų dėsto beveik visus mokymo/si dalykus. Mokiniais, o ypač tiems, kurie turi SUP, tai patenkina jų poreikį jaustis "priklausantiems". Tai taip pat padeda įgyvendinti norą suteikti mokiniams stabilią ir nekintančią aplinką, patenkina poreikį organizuoti ugdymą neskirstant mokinių pagal jų gebėjimus. Galiausiai tai skatina mokytojų bendradarbiavimą ir jiems suteikia neformalaus kvalifikacijos kėlimo galimybes.

Socialiniai tyrimai, Švedija: Mokykloje dirba 55 mokytojai. Jie yra sugrupuoti į penkias komandas, kurias sudaro po 10-12 mokytojų. Kiekviena komanda yra atsakinga už 4-5 klases, ekonominiu požiūriu sukurta savivalda, komandos turi atskiras praktines ugdymo programas ir konkrečius mokyklos vizijos sukūrimo planus. Tai reiškia, jog lankstus darbo pobūdis ir tvarkaraštis (...) bei mokytojų kvalifikacijos kėlimas penkiose mokytojų komandose ir tarp mokinių gali būti traktuojami skirtingai. Mokiniai mokosi skirtingo amžiaus grupėse, ir

---

didžiąją dalį teorinių pamokų veda du mokytojai. Nors mokytojų specializacijos apima tik vieną ar kelis mokymosi dalykus, pagal šį modelį jie gali vesti ir kitų dalykų pamokas. Mokyklos direktorius teigia, jog priežastis keisti mokytojų skaičių klasėje buvo siekis "atsikratyti įtemptos atmosferos ir konfliktų tarp moksleivių bei tarp mokytojų ir moksleivių. Jautėme, jog turi būti kitokių mokymo organizavimo būdų, kurie leistų mokiniams jaustis saugiai. Mes pamanėme, kad mokykla atrodytų saugesnė aplinka, jei su klase kiek galima daugiau dirbtų tas pats mokytojas". Tai reikštų, kad mokykloje kai kurie mokytojai dėsto mokymo/si dalykus tam neturėdami oficialios kvalifikacijos. Bet, anot direktoriaus, toks mokymas yra efektyvus: "Pirma, tie mokymo/si dalykai mokytojams kelia didelį susidomėjimą. Antra, mokytojai gauna paramos iš to dalyko srities ekspertų".

Ekspertų mainai, Norvegija: Mokykla pabrėžia, jog kiekviena klasė turi sudaryti visumą fizine, socialine ir akademinė prasme, kur visi mokiniai yra tampriai susiję su klase. Kiekvieną klasės mokytojų komandą sudaro du-trys klasės mokytojai, ugdymo specialistas, užklasinės veiklos ir mokymo/si dalyko mokytojas, socialinio ugdymo specialistas ir/arba asistentas. Mokytojų komanda turi bendrą kabinetą, pažįsta visus vaikus ir priima bendrą atsakomybę už klasės mokymosi lygį. Kiekvienos komandos nariai vienas kitam padeda, kartu planuoja darbą, bendradarbiauja su tėvais.

Socialiniai tyrimai, Liuksemburgas: Jei įmanoma, klasėje bent trejus metus turėtų likti tie patys mokiniai. Kiekvienai klasei skiriamas ribotas mokytojų skaičius, kiekvienas iš jų dėsto po kelis dalykus. Mokytojų skaičius yra sumažintas iki minimumo tam, kad būtų užtikrinta gera atmosfera. Ta pati mokytojų komanda veda pamokas trejus metus. Taip sustiprinama klasės vienybė, užmezgami geresni santykiai tarp mokinių ir

mokytojų, klasėje tvyro suasmeninta atmosfera, kuri raminančiai veikia mokinius.

Ekspertų mainai, Švedija: Mokykloje naudojamas dviejų mokytojų mokytojavimo modelis – kiekvienoje klasėje dirba dviejų mokytojų komanda, mokytojai didžiąją laiko dalį dėsto kartu. Jie veda beveik visų dalykų pamokas, nors ir neturi tam kvalifikacijos. Greta įprastų mokytojo pareigų, jie stebi mokinius, jei reikia - juos vertina ir pasiūlo specialią paramą juos ugdat. Tokio ugdymo proceso organizavimo rezultatas – mokytojas visuomet turi partnerį, su kuriuo planuoja ugdymo procesą ir veiklą, gauna grįžtamąjį ryšį, turi kompetentingą partnerį stebint, vertinant ir įvertinant mokinius.

Literatūros apžvalga, Austrija: Sėkmingam bendradarbiavimui reikia mažų, lengvai valdomų mokytojų komandų. Net jei kai kurie dalykai yra dėstomi neturint oficialios kvalifikacijos, svarbiausia - noras ir sugebėjimas bendradarbiauti su kartu dirbančiu mokytoju.

Literatūros apžvalga, Norvegija: Taip pat labai svarbu, kad toks mokymo organizavimas užtikrina gerų santykių tarp mokinių palaikymą, mokiniai patiria priklausymo jausmą, tarpusavio bendradarbiavimą ir įtaką, turi geras sąlygas dirbti kartu dalyvaujant klasės veikloje.

(vii) Alternatyvios mokymosi strategijos

Alternatyvių mokymosi strategijų taikymo tikslas - išmokyti mokinius mokytis ir spręsti problemas. Be to, mokyklos suteikia moksleiviams didesnę atsakomybę už jų pačių mokymąsi.

Mokinių su specialiaisiais poreikiais integracijai paremti per pastaruosius metus buvo suformuoti keli modeliai, kurių

---

dėmesio centre yra *mokymosi strategijos*. Tokiose programose mokiniai ne tik susipažįsta su strategijomis, bet ir sužino, kaip ir koku metu taikyti reikiamą strategiją. Teigiama, jog didesnės atsakomybės suteikimas mokiniams už jų pačių mokymąsi prisideda prie inkluzinio ugdymo vidurinėse mokyklose sėkmės. Pagal šalių dalyvių suteiktą informaciją, didesnės atsakomybės už mokymąsi suteikimas mokiniams yra vykęs mokymo/si organizavimo būdas.

Ekspertų mainai, Švedija: Mokiniai yra jų pačių mokymosi proceso vadovai. Jie planuoja savo darbo laiką, užsibrėžia tikslus, nusistato lygius ir būdus, kaip tuos tikslus įgyvendinti (...). Kitas atsakomybės ugdymo pavyzdys yra tvarkaraštis. Nėra griežtai nustatyta, kada pradėti rytines pamokas, tačiau yra pusvalandžio trukmės pertrauka, ir mokiniai gali pasirinkti – iš ryto ateiti vėliau ir pasilikti po pamokos.

Socialiniai tyrimai, Islandija: Mokykla pabrėžia mokymosi aplinkos bei įvairių mokymo metodų naudojimo svarbą. Mokyklos personalui labai svarbu su mokiniais palaikyti teigiamus santykius. Jie taip pat rūpinasi, kad mokiniai būtų savarankiški ir atsakingi už savo mokymąsi.

Socialiniai tyrimai, Švedija: Didžiausia problema mokiniams buvo klausti ir prašyti pagalbos. Ankstesnėje mokykloje jie to nebuvo išmokę. Taikant modelį, kai atsakomybė už mokymąsi labiau priklauso patiems moksleiviams, klausimų uždavinėjimas yra labai svarbus. Viena mokytoja teigia: “Mokiniai pradėjo suprasti, kad jie čia yra tam, kad išmoktų, o mokytojai yra tam, kad padėtų jiems mokytis, ir todėl jie privalo prašyti pagalbos”.

Šioje ir ankstesnėse dalyse buvo apibrėžta nemažai efektyvių ugdymo vidurinėje mokykloje metodų. Visi šie ugdymo metodai padeda realizuoti inkluzinį ugdymą, kurio esmė – kiekvienam suteikti galimybę įsisavinti mokymo/si programą. Būtina pažymėti, kad yra keletas būdų, kaip pasiekti šį tikslą, tačiau, kaip parodė socialiniai tyrimai skirtingose šalyse, ypač

---

efektyvios yra šių mokymo metodų kombinacijos. Kitoje dalyje apibūdinamos sąlygos, būtinos šių ugdymo metodų realizavimui.

4 SĄLYGOS INKLIUZINIAM UGDYMU

Šio tyrimo tikslas - išskirti mokymo metodus, kurie būtų efektyvūs dirbant inkliuzinėse klasėse. Tačiau inkliuziniam ugdymui yra daug būtinų sąlygų. Išnagrinėta tyrimo literatūra (medžiaga), atskirų socialinių tyrimų pranešimai, ekspertų diskusijos atskleidžia, kad inkliuziniam ugdymui reikia tam tikrų sąlygų. Čia pateikiama šių sąlygų apžvalga.

Mokytojai

Formuoja teigiamą mokytojų požiūrį:

***Literatūros apžvalga, Ispanija:** (...) atrodo, kad kai kurie mokytojai yra linkę per greitai segreguoti mokinius, nuspręsti, kad su tokiais mokiniais turi dirbti padedantysis mokytojas (...), kad šie mokiniai yra tie "ypatingieji", už kuriuos turėtų būti atsakingi kiti specialistai.*

Sukuria "priklausomumo" jausmą:

***Ekspertų mainai, Liuksemburgas:** Į mokinius su SUP buvo žiūrima kaip į asmenybes, turinčias savo specifines ir unikalias istorijas. Mokytojai stengėsi, kad mokiniai jaustųsi kaip šeimos ir bendruomenės nariai, tokiu būdu keldami mokinių savigarbą. Pozityviu bendravimu tarp klasės narių (įskaitant ir mokytojus) buvo dedamos nuolatinės pastangos mokinių pasitikėjimui savimi kelti.*

***Literatūros apžvalga, Šveicarija:** Klasėje yra akcentuojamas bendruomenės jausmas, kuris skatina mokinių socialinį integravimąsi. Be to, turi būti sukurta pakankamai situacijų, kurių metu mokiniai galėtų dirbti, semtis patirties ir mokytis kartu. Kai klasėje mokiniai dažnai išskirstomi, bendruomenės jausmo nebelieka.*

Pasitelkia tinkamus pedagoginius įgūdžius ir skiria laiko refleksijai:

Socialiniai tyrimai, Norvegija: Nors daugiausia dėmesio skiriama moksleivių akademinų ir socialinių įgūdžių formavimui, tuo pačiu metu turime suteikti galimybę ir mokytojams vystyti jų pačių įgūdžius. Todėl mes jiems pasiūlėme lankyti kvalifikacijos kėlimo kursus (...) užkirsdami kelią skaitymo ir rašymo sunkumams. Be to, mes ketiname jiems išdėstyti paskaitų ciklą apie mokinių elgesio problemas – mokytojai turi žinoti, kaip elgtis iškilus tokiems sunkumams.

Literatūros apžvalga, Prancūzija: Mokytojų kvalifikacijos kėlimas ir naujos informacijos suteikimas yra būtinos sėkmingo mokinių integravimo klasėje prielaidos. Visi atlikti eksperimentai rodo, kad mokytojų kvalifikacijos kėlimas bei bendradarbiavimas tarp mokytojų, ugdytojų ir terapeutų komandų, tėvų ir mokinių yra labai svarbūs planuojant ir įgyvendinant integraciją (...). Žinant sunkumus, kurie atsiranda vykstant mokinių integracijai, informacija apie negalios specifiškumą, jos poveikį mokymuisi yra be galo svarbi norint pašalinti abejones, kai grupėje atsiranda vienas ar daugiau paauglių su SUP. Tokia informacija padeda sukurti dinaminį mokymo/si procesą, teikiant pirmenybę kiekvieno vaiko asmeniniam dalyvavimui tame procese.

Mokykla

Taiko visos mokyklos dalyvavimo ugdymo procese metodą:

Socialiniai tyrimai, Jungtinė Karalystė: Jei mokymo organizavimo būdas pradinėse mokyklose daugeliu atveju leidžia vienam mokytojui dirbti su klase, kurioje keletas mokinių gali būti pažeidžiami mokymo programos atžvilgiu, tai yra neįmanoma vidurinėse mokyklose, kur yra įvairių dalykų specializacijos ir mokiniai migruoja iš vienos klasės į kitą, dirbdami su skirtingais mokytojais. Kiekvieno moksleivio skirtingi poreikiai nebus patenkinti, jei visi mokytojai nesistengs efektyviai tų poreikių patenkinti.

Literatūros apžvalga, Ispanija: Kuo stipresnis bendros atsakomybės už moksleivius vidurinėje mokykloje jausmas, tuo sklandžiau vyksta ugdymo procesas. Bendras žinojimas apie kai kurių mokinių problemas yra efektyvesnis nei asmeninis daugelio mokytojų susirūpinimas ir noras padėti tam tikroje situacijoje.

Suteikia lanksčią paramos sistemą:

Literatūros apžvalga, Šveicarija: Mokymo forma, kai vyksta komandinis mokytojų ir ugdymo specialistų darbas, turi daug pranašumų. Mokiniai lieka savo klasėje, dėl specialių ugdymo poreikių jiems klasės palikti nereikia. Kiti vaikai taip pat turi naudos bendraudami su specialaus ugdymo mokytoju. Abu mokytojai profesiskai vienas iš kito taip pat mokosi, vienas kitam padeda sunkiose situacijose ir iš to turi asmeninės naudos.

Socialiniai tyrimai, Graikija: Bendradarbiavimas tarp klasės mokytojo ir mokytojo padėjėjo palaipsniui augo. Klasės dinamika po truputį keitėsi ir mokiniai į tai reagavo teigiamai. Klasės mokytojas dirbo nebe vienas ir minčių pasidalijimas bei metodų refleksija pagelbėjo modifikuojant ir konceptualizuojant strategijas, atsižvelgiant į mokinių poreikius.

Formuoja mokyklos vadovybės požiūrį:

Ekspertų mainai, Jungtinė Karalystė: Mokyklos direktorius yra profesionalus, kvalifikuotas ir turintis aiškią ateities viziją vadovas. Jo dėka mokykloje vyrauja gera atmosfera. Jis mokykloje dirba jau seniai, todėl apie mokyklos reikalus puikiai nusimano. Jis ilgai dirbo klasės mokytoju, todėl jam rūpi mokytojų darbo sąlygos ir moksleivių mokymosi aplinka.

Socialiniai tyrimai, Portugalija: Mokyklos vykdomoji taryba turėjo didelį autoritetą, kurį

pripažino visi. Visos mokyklos vidinės taisyklės, skirtos mokyklos darbui tobulinti, buvo nustatytos mokyklos pedagogų taryboje ir įtrauktos į vidaus taisyklių aktą, kurio buvo griežtai laikomasi.

Išorinės sąlygos

Aiškos šalies strategijos įdiegimas:

Socialiniai tyrimai, Islandija: Reikjaviko ugdymo tarnyba (RUT) sukūrė naują specialiojo ugdymo strategiją. Strategija remiasi inkluzinio mokyklinio lavinimo teorijomis ir praktika, pagal kurią kiekvienoje mokykloje gali mokytis vaikai su negalia ir be jos. Tam, kad būtų patenkinti mokinių poreikiai bendrosiose klasėse, RUT rekomenduoja, kad mokykloje būtų taikomi alternatyvūs mokymo būdai ir mokymas bendradarbiaujant, kad mokymas būtų diferencijuotas, skiriamos kelių lygių užduotys ir projektai bei sukurta individuali mokymo programa mokiniams su specialiaisiais poreikiais.

Socialiniai tyrimai, Airija: Viena po kitos dirbusios Airijos vyriausybės nutarė, kad mokymas baigus pradinę mokyklą turi būti visapusiškas, o ne dvilypis, kaip įprasta kitose Europos šalyse. Tokia strategija skatina visų mokinių priėmimą į antros pakopos mokyklas ir siekia įgyvendinti plačią mokymo programą, kuri atitiktų visų moksleivių sugebėjimus ir pomėgius.

Lanksčios finansavimo sistemos, kuri palengvintų inkluzinį ugdymą, sukūrimas:

Ekspertų mainai, Jungtinė Karalystė: Mokykla turi teisę pati spręsti, kaip paskirstyti gaunamas lėšas. Pinigai skirstomi atkreipiant dėmesį į neatidėliotinas reikmes. Pavyzdžiui, papildomas mokytojų įdarbinimas yra svarbiau nei mokyklos priežiūra, remontas ar naujovių diegimas.

Aiškia strategiją turinčios valdžios formavimas:

Ekspertų mainai, Norvegija: Teigiamą įtaką mokyklinei veiklai turi šios sąlygos: aiškia ateities vizija turinti mokyklos vadovybė, savivaldybė ir jų bendra vizija bei požiūris į mokinius su SUP. Labai svarbi yra šalies ir vietinė vadovų parama.

Socialiniai tyrimai, Danija: Savivaldybė patvirtino parengtą inkluzinio ugdymo programą, paremtą vaikų vystymusi ir gerovės suteikimu. Pagrindinis tikslas yra išlaikyti kiek įmanoma daugiau vaikų ir jaunimo įprastuose dienos vaikų priežiūros centruose ir įprastose mokymo įstaigose bei sukurti atitinkamą mokymo struktūrą jų vystymui ir gerovei.

Regioninio bendradarbiavimo svarbos pabrėžimas:

Socialiniai tyrimai, Portugalija: Specialiojo ugdymo paramos tarnybą sudaro specialiojo ugdymo mokytojai, Psichologinės pagalbos ir konsultacijų tarnyba bei Socialinio ugdymo paramos tarnyba. Visi ten dirbantys specialistai tarpusavyje glaudžiai bendradarbiauja (pvz. ruošia mokinių perėjimą iš pradinės į vidurinę mokyklą, diskutuoja apie atskirus atvejus, padeda formuoti IUP bei vertina mokyklų veiklą).

Socialiniai tyrimai, Airija: Nesunku įžvelgti, kad Valstybinė ugdymo psichologinė tarnyba vaidins svarbiausią vaidmenį formuojant visapusišką sistemą, kurios tikslas - padėti visiems mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų ar negalią, ir sutapatinti juos su kitais. Labai svarbus VUPT principas yra glaudžių ryšių palaikymas su psichologinėmis ir kitomis tarnybomis, finansuojamomis Regioninės sveikatos komisijos.

5 IŠVADOS

Literatūros apžvalgos, socialinių tyrimų, atliktų keturiolikoje Europos šalių, ekspertų mainų penkiose šalyse bei diskusijose dalyvavusių ekspertų ir Europos agentūros šalių koordinatorių pagalba mes atlikome išsamų tyrimą apie inkliuzinį ugdymą vidurinėje mokykloje. Šio tyrimo tikslas buvo aprašyti, išanalizuoti ir skleisti informaciją apie efektyvią inkliuzinio ugdymo veiklą klasėje.

Tyrimas parodė, kad daugelis metodų, kurie buvo efektyvūs pradinėje mokykloje, taip pat buvo svarbūs efektyviai integracijai vidurinėje mokykloje: tai mokymas bendradarbiaujant, mokymasis bendradarbiaujant, problemų sprendimas drauge, heterogeninis grupavimas ir efektyvus mokymas. Be to, tyrimas parodė, kad vidurinėje mokykloje ypač svarbu įdiegti namų aplinkos sistemą ir restruktūrizuoti mokymo/si procesą.

Skirtingose šalyse atlikti socialiniai tyrimai patvirtino kiekvieno veiksnio svarbą. Tačiau būtina akcentuoti, kad kai kurie socialiniai tyrimai pademonstravo, jog efektyviausia veikla klasėje vyksta šiuos metodus derinant.

Ypač “namų aplinkos sistema” – kai erdvė suskirstyta į dvi ar tris klases ir kai (maža) grupelė mokytojų veda visų dalykų pamokas toje pačioje aplinkoje – pasirodė esąs labai svarbus ir efektyvus veiksnys.

Tyrimas taip pat parodė, kad inkliuzinis ugdymas vidurinėje mokykloje yra įmanomas: daugelio šalių pranešimuose teigiama, kad mokiniai su mokymosi sunkumais ir kitokiais specialiaisiais poreikiais gauna daug naudos iš metodų, taikomų įprastose vidurinėse mokyklose.

Socialiniai tyrimai, Vokietija: *Stiprios tėvų valios ir entuziazmo dėka mergaitė N galėjo mokytis įprastoje mokykloje. Jei ji būtų likusi mokytis psichiškai neįgalių vaikų mokykloje, ten skiriamos užduotys mergaitei būtų per lengvos, o tai pažemintų jos žinių lygį.*

Literatūros apžvalga, Ispanija: Patirtis rodo, kad integracija įprastinėse klasėse, teikiant tam tikrą paramą mokinių specialiesiems poreikiams, turėjo teigiamą įtaką jų mokymosi procesui, savigarbai, savęs suvokimui ir tuo pačiu metu pagerino santykius su draugais.

Galiausiai turime paminėti vidurinės mokyklos sektoriaus vadovavimo pakeitimą. Dauguma socialinių tyrimų ir mainų programos dalyvių aprašytų mokyklų per daugelį metų keitėsi. Kai kuriose mokyklose vykę pokyčio procesai buvo išsamiai aprašyti ir tokie protokolai tapo svarbiu informacijos šaltiniu kiekvienai mokyklai, kuri planuoja toliau vystyti inkliuzinį ugdymą.

Socialiniai tyrimai, Jungtinė karalystė: Mokykla yra unikali tuo, kad duomenys apie pirmuosius žingsnius integracijos link, kurie buvo pradėti žengti kaip atsakas į 1981 m. Ugdymo Aktą, buvo sudėti į knygą, kurią išleido mokyklos direktorius ir Mokymosi paramos vadovas, dirbę mokykloje 1980-aisiais (Gilbert and Hart, 1990).

Šio Europos agentūros tyrimo tikslas buvo suteikti informacijos ir iškelti problemas, kurios yra vertos diskusijų valstybiniu, regioniniu ar mokyklos lygiu. Tyrimas parodė, kad integracija yra įmanoma vidurinės mokyklos lygmenyje, ir kad yra daug būdų žengti pirmuosius žingsnius efektyvaus inkliuzinio ugdymo įdiegimo vidurinėje mokykloje link. Tikimasi, jog šis pranešimas pateikė keletą idėjų, kaip ir kur šie žingsniai galėtų būti žengiami, kad jie būtų tikrai veiksmingi ir efektyvūs mokiniams su specialiaisiais ugdymo poreikiais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (1998). **Integration in Europe: Provision for pupils with special educational needs.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (2003). **Special education across Europe in 2003: Trends in provision in 18 European countries.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

European Agency for Development in Special Needs Education / Meijer, C.J.W. (Editor) (2003). **Inclusive education and classroom practices.** Middelfart, Denmark: European Agency for Development in Special Needs Education.

Gilbert, C. and Hart, M. (1990). **Towards Integration: special needs in an ordinary school.** London, Kogan Page.